

Aktualność myśli
Roberta Michelsa

Radomir Miński

Aktualność myśli
Roberta Michelsa

Recenzent:
prof. dr hab. *Roman Bäcker*

Redaktor prowadząca:
Anna Raciborska

Redakcja:
Magdalena Pluta

Korekta:
Joanna Barska

Projekt okładki:
Katarzyna Juras

Na okładce wykorzystano zdjęcie
Abstract modern geometric banner © theromb / Fotolia

Copyright © 2016
by Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.

Publikacja dofinansowana ze środków dotacji MNiSW, decyzja nr 221548/E-560/S/2016 dla Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych SWPS Uniwersytetu Humanistycznospolecznego

ISBN 978-83-7383-851-2

Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.
ul. Wiślana 8 (róg Browarnej), 00-317 Warszawa
tel./fax 22 692 41 18; 22 826 59 21; 22 828 93 91
dział handlowy: jak wyżej w. 108
e-mail: info@scholar.com.pl
www.scholar.com.pl

Wydanie pierwsze
Skład i łamanie: WN Scholar (*Stanisław Beczek*)
Druk i oprawa: Mazowieckie Centrum Poligrafii, Marki k. Warszawy

SPIS TREŚCI

Wstęp	13
ROZDZIAŁ I	
Twórca „żelaznego prawa oligarchii” – życie i dzieło	18
1. Biografia Roberta Michelsa	19
2. Periodyzacja twórczości Roberta Michelsa	31
3. Biograficzne implikacje w twórczości Roberta Michelsa	32
3.1. Identyfikacja z proletariatem. Michels jako socjaldemokrata i liberalny krytyk wilhelmińskich Niemiec	34
3.2. Aktywność polityczna Michelsa. Od rewolucyjnego idealizmu do syndykalizmu i krytyki socjaldemokracji	37
3.3. Okres turyński. Od rozczarowania ruchem robotniczym do teorii elit	39
3.4. Okres nacjonalistyczny. Michels jako rzecznik włoskiego ekspansjonizmu	41
3.5. Okres filofaszystowski	43
4. Podsumowanie. Próba określenia światopoglądu Roberta Michelsa	44
ROZDZIAŁ II	
Obszary zainteresowań badawczych Roberta Michelsa	46
1. Przesłanki polihistoryzmu Roberta Michelsa	48
1.1. Przegląd zainteresowań Roberta Michelsa	50
1.1.1. Problematyka feministyczna	51
1.1.2. Patriotyzm lokalny a obywatelstwo	56
1.1.3. Socjologia polityki	59
1.1.4. Historia współczesnych Włoch	63
1.1.5. Biografie wielkich ludzi	67
1.2. Podsumowanie. Michels jako prekursor badań jakościowych	67
ROZDZIAŁ III	
Oligarchiczne tendencje demokracji	71
1. Kontekst historyczny powstania <i>Soziologie des Parteiwesens</i>	71
2. Publikacje poprzedzające wydanie <i>Soziologie des Parteiwesens</i>	75
3. <i>Soziologie des Parteiwesens</i>	78
3.1. Problematyka rozprawy Michelsa	81
3.2. „Żelazne prawo oligarchii” jako teza o anomii w partiach politycznych	86
3.2.1. Etiologia oligarchii w partiach w demokracji parlamentarnej	87
3.2.2. Socjaldemokracja niemiecka – między partią integracji społecznej a partią wyborczą (<i>catch-all party</i>)	92
3.2.3. Biurokracja i organizacja	94
3.2.4. Kontrola prasy przez zawodowych przywódców	98
3.2.5. Stabilność przywództwa partyjnego	100
3.2.6. Kooptacja opozycji jako strategia utrzymania władzy	103

3.2.7. Zjawisko oderwania przywódców od mas a zburzązajnienie przywódców ruchu robotniczego	105
3.2.8. Zróżnicowanie społeczne przywództwa ruchu robotniczego. Elementy burżuazyjne we władzach socjaldemokracji	109
3.2.9. Przywódcy partyjni i związkowi a rola inteligencji w ruchu robotniczym	113
3.2.10. Zjawisko dezaktywacji członków partii	119
3.3. „Żelazne prawo oligarchii” a teza o zburzązajnieniu społeczeństwa	122
3.3.1. Socjologiczna analiza władzy w państwie – rola walki klas w demokracji parlamentarnej	123
3.3.2. Dyferencjacja klasy robotniczej. Przemiany stylu życia przywódców ruchu robotniczego	127
3.4. Pedagogika społeczna jako antidotum na kryzys przywództwa politycznego	128
3.5. Zjawisko przemieszczenia celów organizacji	131
3.6. „Żelazne prawo oligarchii” jako manifest empirycznej socjologii partii politycznych	135
3.7. Badania ruchliwości społecznej a stratyfikacyjna teoria elit Michelsa	137
3.7.1. Mussolinizm. Charyzmatyczna dyktatura i faszystowska teoria konsensusu. Masy jako podmiot polityki	137
3.7.2. Przemiany w klasach rządzących	144
3.8. Fenomenologia władzy. Autorytet i konserwatyzm jako <i>arcana imperii</i> rządzącej mniejszości	149
3.8.1. Autorytet jako zdolność do przejęcia władzy	153
3.8.2. Dekonstrukcja pojęcia rewolucji i konserwatyzm jako zdolność utrzymania władzy	157
3.9. Podsumowanie. „Żelazne prawo oligarchii” jako prawo rozwojowe partii politycznych	159

ROZDZIAŁ IV

Robert Michels jako socjolog	163
1. Wpływy szkół socjologicznych na myśl Michelsa	163
1.1. Sprzeczność jako kategoria poznania naukowego. Dialektyka organizacji Michelsa	164
1.2. Weber a Michels: relacja mistrz–uczeń czy asymetryczne partnerstwo	169
1.3. Wpływ Moski i Pareta – socjologia jako nauka nomotetyczna	175
1.4. Wpływ psychologii tłumu – masy a opinia publiczna	179
2. Podsumowanie. Socjologia jako nauka w ujęciu Roberta Michelsa	181

ROZDZIAŁ V

Recepcja myśli Roberta Michelsa	188
1. Recepcja <i>Soziologie des Parteiwesens</i> przed II wojną światową	190
1.1. Wczesna recepcja <i>Soziologie des Parteiwesens</i>	191

1.2. Socjaldemokratyczna krytyka „żelaznego prawa oligarchii”	194
1.3. Repliki autorów marksistowskich	197
2. Recepcja Michelsa po II wojnie światowej	202
2.1. Wpływ Michelsa na rozwój socjologii organizacji	203
2.2. Wpływ Michelsa na rozwój socjologii polityki	212
2.3. Teza oligarchiczna jako wyzwanie dla ustroju demokratycznego	219
2.4. Neopozytywizm metodologiczny a status „żelaznego prawa oligarchii”	224
2.5. Pierwsze podsumowania recepcji <i>Political Parties</i>	229
3. Biograficzna iluzja hermeneutyki a odczytanie krytyki demokracji parlamentarnej Michelsa	238
3.1. Michels jako makiaweliczny obrońca demokracji	239
3.2. Michels jako rozgoryczony demokratą i wyalienowany socjolog	244
3.3. Michels jako „akademicki ambasador faszyzmu”	248
4. Renesans twórczości Michelsa	258
4.1. Michels jako prekursor badań degeneracji ruchów społecznych	262
4.2. Kontrowersje dyskursywne w teorii Roberta Michelsa	264
5. Recepcja Michelsa w Polsce	268
5.1. Pozytywna krytyka <i>Zur Soziologie des Parteiwesens</i> z pozycji materializmu historycznego	272
5.2. Michels jako „ojciec założyciel” teorii elit	281
6. Obiektywne przesłanki mylenia krytyki demokracji z jej odrzuceniem w twórczości Michelsa	284
6.1. Niekonsekwencje translacyjne	285
6.2. Rygoryzm pojęciowy Michelsa	288
6.3. Pojęcie demokracji w myśli Roberta Michelsa	289
7. Podsumowanie. Recepcja myśli Michelsa	293

ROZDZIAŁ VI

Aktualność myśli Roberta Michelsa	297
1. Robert Michels jako prekursor koncepcji demokracji współzawodniczącej	297
2. Teza oligarchiczna jako paradygmat badań korporacji biznesowych	299
3. Michels jako pionier badań ruchów społecznych	300
Zakończenie	303
Bibliografia	308
Spis schematów	319
Indeks nazwisk	320
The Relevance of Robert Michels's Thought (Summary)	327

CONTENTS

Introduction	13
CHAPTER I	
The author of the iron law of oligarchy. The life and oeuvre	18
1. Biography	19
2. Periodization of Robert Michels's works	31
3. Biographical implications in Robert Michels's works	32
3.1. Identifying with the proletariat. Michels as a social-democrat and a liberal critic of Imperial Germany	34
3.2. Political activity. From revolutionary idealism to syndicalism and criticising social-democracy	37
3.3. The Turin period. From disappointment in labour movements to a theory of the elite	39
3.4. The nationalistic period. Michels as the spokesman of Italian expansionism	41
3.5. The pro-fascist period	43
4. Conclusion. An attempt to define Robert Michels's views	44
CHAPTER II	
Robert Michels's fields of study	46
1. Robert Michels's polyhistorism and its reasons	48
1.1. A review of Robert Michels's interests	50
1.1.1. Feminism	51
1.1.2. Local patriotism and citizenship	56
1.1.3. Sociology of politics.	59
1.1.4. History of contemporary Italy	63
1.1.5. Biographical sketches of leading contemporaries	67
1.2. Conclusion. Michels as a pioneer of qualitative research	67
CHAPTER III	
Oligarchical tendencies of democracy	71
1. The historical context of <i>Political Parties</i>	71
2. Early publications	75
3. <i>Zur Soziologie des Parteiwesens</i>	78
3.1. The topics of Michels's book	81
3.2. The Iron Law of Oligarchy as a hypothesis of anomy of political parties	86
3.2.1. Etiology of oligarchy in political parties in a parliamentary democracy	87
3.2.2. German social-democrats: A party of social integration or a catch-all party?	92
3.2.3. Bureaucracy and organization	94

3.2.4. Press control by professional leaders	98
3.2.5. Stability of party leadership	100
3.2.6. Co-optation of the opposition as a strategy of staying in power.	103
3.2.7. Detachment of the leaders from the masses. Social promotion of the labour movement leaders	105
3.2.8. Social differentiation of labour movement leaders. Representatives of the bourgeois class in the socialist leadership	109
3.2.9. Party and trade union leaders and the role of intellectuals in the labour movement	113
3.2.10. The phenomenon of deactivation of rank and file members .	119
3.3. The iron law of oligarchy and the thesis of the society's <i>embourgeoisement</i>	122
3.3.1. A sociological analysis of power in a state. The role of class struggle in parliamentary democracy	123
3.3.2. Differentiation of the working class. Lifestyle changes of the labour party leaders	127
3.4. Social pedagogy as the antidote to political leadership crisis	128
3.5. The phenomenon of organizational goals displacement	131
3.6. The iron law of oligarchy as a manifest of empirical sociology of political parties	135
3.7. Social mobility research and Michels's stratification elite theory. . .	137
3.7.1. Mussolinism. Charismatic dictatorship and the fascist consensus theory. Masses as the subject of politics	137
3.7.2. Social changes in the ruling classes	144
3.8. Phenomenology of power. Authority and conservatism as <i>arcana</i> <i>imperii</i> of the ruling minority	149
3.8.1. Authority as an ability to seize power.	153
3.8.2. Deconstruction of the concept of revolution and conservatism as an ability to stay in power	157
3.9. Conclusion. The "iron law of oligarchy" as the law guiding the evolution of political parties	159

CHAPTER IV

Robert Michels as a sociologist	163
1. The influence of sociological schools on Michels's thought.	163
1.1. Contradiction as a category of scientific knowledge. Michels's organizational dialectic	164
1.2. Weber and Michels: A master and an apprentice or an asymmetrical partnership	169
1.3. The impact of Mosca and Pareto. Sociology as a nomothetic science	175
1.4. The impact of the psychology of crowds. Masses and public opinion	179
2. Conclusion. Sociology as a science in Michels's perspective	181

CHAPTER V

Reception of Robert Michels's theories	188
1. Reception of <i>Political Parties</i> before World War II	190
1.1. Early reception of <i>Soziologie des Parteiwesens</i>	191
1.2. Social-democratic criticism of "the iron law of oligarchy"	194
1.3. Marxist responses	197
2. Michels's reception after World War II	202
2.1. Michels's impact on organizational sociology	203
2.2. Michels's impact on political sociology	212
2.3. The oligarchical thesis as a challenge to the democratic system	219
2.4. Methodological neopositivism and the status of "the iron law of oligarchy"	224
2.5. The first attempts to outline the impact of <i>Political Parties</i>	229
3. The biographic illusion of hermeneutics and the interpretation of Michels's criticism of parliamentary democracy	238
3.1. Michels as a Machiavellian defender of democracy	239
3.2. Michels as a bitter democrat and an alienated sociologist	244
3.3. Michels as the "academic ambassador of fascism"	248
4. The Renaissance of Michels's work	250
4.1. Michels as a pioneer of research on social movements degeneration	262
4.2. Discursive controversies in Michels's theory	264
5. Reception of Michels's work in Poland	268
5.1. Positive critique of <i>Soziologie des Parteiwesens</i> from the positions of historical materialism	272
5.2. Michels as the founding father of the elite theory	281
6. The real reason why Michels's criticism of democracy is mistaken for its rejection	284
6.1. Translational inconsistencies	285
6.2. Michel's conceptual accurateness	288
6.3. The concept of democracy in Michels's theories	289
7. Conclusion. Reception of Michels's theories	293

CHAPTER VI

The significance of Robert Michels's theories	297
1. Michels as a pioneer of the competitive democracy theory.	297
2. The oligarchical thesis as a paradigm of business corporation research	299
3. Michels as a pioneer of social movements research	300
Conclusion	303
Bibliography	308
List of schemas	319
Index of names	320
Summary	327